

Õigus- ja kohtusüsteemi areng
Ettekanne kohtunike täiskogul 28. mail 2026 Viimsis

Villu Kõve
Riigikohtu esimees

Head kolleegid ja külalised!

Mul on heameel tervitada teid kohtunike 25. korralisel täiskogul. Eelmisel aastal alustasin ettekannet sõnadega „elame keerulisel ja stressirohkel ajal“. Sel aastal võib kinnitada, et alati saab minna halvemaks. Maailm on tervikuna üha ärevam, töö kuhjub, inimeste rahulolematus kasvab, reformiplaanid on kohtunikkonda lõhestanud, noored kohtunikud lahkuvad jne. Selle kõige keskel säilitame aga töömoraali ja optimismi, sest tulevik saab ikka olema parem, peab olema.

Alustan ülevaatega kohtusüsteemi seisust ja muutustest, seejärel jagan mõtteid süsteemi valukohtadest ning võimalikest arengutest kohtukorralduses ja kohtumenetluses. Lõpetuseks esitan ka mõned mõtted tänase aruteluteema kohta, milleks on “Nähtava ja avatud kohtu võimalused ja ohud sotsiaalmeedia ajastul”.

I. Kohtusüsteem arvudes

Kohtunikkond

Tänase seisuga on Eestis kohtuniku ametikohti 249 (koos ajutiste kohtunikukohtade ja ajutise erisusega 256), millest on täidetud 239. Mehi on ametis 74 ja naisi 165 (vastavalt 31% ja 69%). Tänaastest kohtunikest pea pooled – 114 – on asunud ametisse viimasel kümnel aastal (2016–2025). Ametis olevate kohtunike keskmine vanus on 48,7 aastat. Täiskogu toimumise seisuga on ametis 16 pensioniõigusega

kohtunikku, kellest kaks siirdub teadaolevalt pensionile 2026. aasta jooksul. 2031. aasta lõpuni tekib pensionile jäämise õigus veel 34 kohtunikul.

Omal soovil lahkus Riigikohtust Urmas Volens, kes seejärel lahkus meie seast ka jäädavalt. Eelmisest täiskogust alates on meie seast jäädavalt lahkunud ka riigikohtunik Ants Kull ning endised kohtunikud Ago Kutsar Tartu Ringkonnakohtust, Maido Roots Viru Maakohtust, Roby Koik Tartu Halduskohtust, Veljo Voog Tartu Halduskohtust ja Rein Pock Pärnu Maakohtust.

Ka **ametist on lahkunud** mitu kolleegi. Omal soovil lahkus ametist lisaks Urmas Volensile ka Neve Uudelt Tallinna Ringkonnakohtust. Pensioneerus neli kohtunikku (Ingeri Tamm, Aarne Lõhmus, Olev Mihkelson ja Üllar Roostoja) ning üks kohtunik vabastati ametist tervise tõttu (Tristan Ploom). Kohtusüsteemist väljaspoole asusid tööle Maarja-Liis Lall (Justiits- ja Digiministeeriumi (JDM) nõunik), Meeli Kaur (riiklik ekspert Euroopa Kohtu juures), Madis Ernits (Tallinna Ülikooli külalisprofessor), Agle Lauren (õigusassistent Euroopa Inimõiguste kohtus) ja Martin Tuulik (Euroopa delegaatprokurör).

Alates eelmisest täiskogust on kohtusüsteemi **lisandunud** kaheksa uut kohtunikku: riigikohtunikuna asus ametisse Martin Triipan, Harju Maakohtus alustasid tööd Jüri-Karl Leppik, Priit Palmiste ja Gerly Kask, Viru Maakohtus Triin Maksing, Maris Möls ja Mari-Ann Veiermann ning Tallinna Halduskohtus Janno Voog. Soovin kõikidele uutele kolleegidele, kes on täna täiskogul esimest korda, jõudu ja jaksu õigusemõistmisel!

Lisaks oli üksjagu **liikumisi kohtusüsteemi sees**. Seni Tallinna Ringkonnakohtu kohtunikuna töötanud Kaire Orion töötab nüüd Tartu Ringkonnakohtu kohtunikuna. Seni Tartu Maakohtu kohtunikena töötanud Hele Kaldma ja Marina Ninaste viidi üle Tartu Ringkonnakohtu kohtunikeks ning seni Harju Maakohtu kohtunikena töötanud Aleksandr Kondrašov ja Geidi Sile Tallinna Ringkonnakohtu

kohtunikeks. Seni Viru Maakohtu kohtunikuna töötanud Kadri Väling töötab nüüd Harju Maakohtu kohtunikuna.

Muutusi toimus ka **kohtute esimeeste** seas. 17. juunist 2025 on Viru Maakohtu esimees senine Harju Maakohtu kohtunik Priit Kama. 1. jaanuarist 2026 on Tartu Halduskohtu esimees Ene Andresen ning 2. aprillist 2026 on Tartu Ringkonnakohtu esimees Mario Truu.

Kohtunikukonkursside vaatest oli 2025. aasta tagasihoidlik. Välja kuulutati kaks konkurssi kolmele kohtunikukohale, millele kandideeris kokku kuus inimest. Täideti üks Harju Maakohtu tsiviilosakonna kohtuniku koht, üks Tallinna Ringkonnakohtu kohtuniku koht tsiviilkolleegiumis ja üks Tallinna Halduskohtu kohtuniku koht. 2026. aasta märtsis ja aprillis kuulutas minister välja konkursid 15 kohtunikukohale. Huvi kohtunikukohtade vastu on paraku leige.

Kohtunikueksam oli võrreldes 2024. aastaga mõnevõrra edukam. Kui 2024. aastal soovis eksamit sooritada 13 inimest, kellest kahjuks keegi positiivset tulemust ei saanud, siis 2025. aastal esitas avalduse 18 kandidaati, kellest viis sooritasid eksami edukalt. Sellel aastal oodatakse kohtunikueksamile üksnes sügisel. Palun innustage kohtunikutööks küpseid ja kogemustega juriste tulema kohtunikueksamile ning toetage neid selleks valmistumisel.

Kohtumenetlused arvudes ja muud näitajad

2025. aasta kohtumenetlustes saab statistika osas kokku võtta Külli Luha KHN-il öeldud sõnadega, et „enne koitu läheb ikka pimedamaks“. Andmete osas lähtungi tema arvutustest.¹

Viimastel aastatel stabiilsena püsinud **tsiviilasjade** arv pöördus eelmisel aastal taas kasvule. 2025 laekus kohtutele 37 538 tsiviilasja,

¹ Kohtustatistika pikema perioodi ülevaade menetlusliikide kaupa. Vt ka <https://aastaraamat.riigikohus.ee/maa-haldus-ja-ringkonnakohtute-2025-aasta-menetlusstatistika-milliseid-kohtuasju-kuidas-ja-kui-kaua-lahendati/> (19.05.2026).

mis on 7% rohkem kui 2024. aastal. Selle taga on vähemasti arvestatavas osas tarbijakrediitiasjade väljalangemine maksekäsu kiirmenetlusest praktika muutumise tõttu, sest nende asjade osakaal hagimenetluses moodustas eelmisel aastal koguni 34%. Maksekäsu kiirmenetluse asjade arv vähenes aastaga samuti 34%. Tunnustust väärrib see, et maakohtud suutsid 2025. aastal lahendada tsiviilasju veidi rohkem (2024. aastal lahendati 34 093 asja, 2025. aastal 34 697), kuid tsiviilasjade lahendamise jõudlus on ikkagi negatiivne (u 92%). Menetlusajad on juba kuuendat aastat järjest pikenevad. Kokkuvõttes on keskmine menetlusaeg pikenenud aastaga 123 päevalt 129-le, vaid Pärnu Maakohtus on see veidi lühenenud. Sisuliselt (st mitte tagaselja) lahendatud hagi-asjade keskmine menetlusaeg on aastaga pikenenud 372 päevalt 385-le, Harju Maakohtus tuleb menetlusosalisel hagi-asja sisulist lahendust oodata koguni 413 päeva. 2015. aastaga võrreldes on pikenedamine olnud enam kui kahekordne. Märkida võib seda, et 2025. aastal lahendati 83% tsiviilasjadest kirjalikult.

Ka **kriminaal- ja väärteoasjade** arv on pärast pikaajalist langust pöördunud väikesele tõusule, kuid töö maht on siiski oluliselt madalam kümne aasta tagusest ajast. Kui 2015. aastal laekus maakohtutesse 7540 kriminaalasja, siis 2025. aastal oli see arv vaid 3313. Sarnaselt jõudis väärteoasju maakohtutesse 2015. aastal 11 695, kuid 2025. aastal oli see arv vaid 5160. Samas on 2024. aastaga võrreldes siiski toimunud kasv (kriminaalasjades üle 6% ja väärteoasjades 10%). Jõudlus asjade lahendamisel on taas veidi vähenenud. Kui 2024. aastal suudeti lahendada 15 561 asja, siis 2025. aastal 15 365 asja. Võrdluseks, et 2019. aastal suutsime maakohtutes lahendada kokku koguni 22 246 asja. On positiivne, et oleme suutnud vähendada kriminaalmenetluse üldmenetluste keskmist menetlusaega aastaga 297 päevalt 263-le.

Haldusasjade arv kasvab juba mitmendat aastat järjest. 2025. aastal laekus halduskohtutesse 2% rohkem asju (3444) kui aasta varem ning võrreldes 2019. aastaga on haldusasjade arv kasvanud koguni 36%. Kui

2025. aastal lahendati 7% vähem haldusasju kui 2024, siis ka asjade lahendamise jõudlus langes oluliselt, 99%-lt 2024. aastal 91%-ni 2025. aastal. Selle taustal on positiivne, et haldusasjade lahendamise keskmine menetlusaeg on aastaga lühenenud (154 päevalt 142-le). Tõsi, sisuliselt lahendatud haldusasjade keskmine menetlusaeg vähenes aastaga vaid ühe päeva (314 päevalt 313-le). Koguni 88% haldusasjadest lahendatakse kirjalikus menetluses.

Kõige kriitilisem on seis jätkuvalt **ringkonnakohtutes**, iseäranis Tallinna Ringkonnakohtus. 2025. aastal laekus ringkonnakohtutesse 2024. aastaga võrreldes 5% rohkem tsiviilasju, 10% enam kriminaalmenetlusasju ja 8% enam väärteoasju. Samas vähenes haldusasjade arv enam kui 3%, kuid 2019. aastaga võrreldes on haldusasjade arvu kasv olnud ikkagi 58%. 2025. aastal lahendati ringkonnakohtutes võrreldes 2024. aastaga 2% vähem tsiviilasju, kuid 6% rohkem süüteoasju ja 4% rohkem haldusasju. Jõudlus on ringkonnakohtutes selgelt negatiivne. Hea on samas, et apellatsioonimenetluses lahendatud tsiviilasjade ja kriminaalasjade keskmine menetlusaeg aastaga veidi lühenes, tsiviilasjade puhul 249 päevalt 243-le ning kriminaalasjade puhul 90 päevalt 72-le. Oluline halvenemine on aga toimunud haldusasjade apellatsioonkaebuste keskmises menetlusajal, mis on pikenenud aastaga 322 päevalt 399-le, sh tuleb Tallinna Ringkonnakohtus oodata apellatsioonkaebuse lahendamist keskmisel 453 päeva. Ringkonnakohtutes vaadati läbi 5% maakohtutes lahendatud tsiviilasjadest, 12% kriminaalmenetluse asjadest ja 39% halduskohtutes lahendatud haldusasjadest.

Riigikohtule saabunud menetlustaotluste arv on võrreldes 2024. aastaga tõusnud 4% ja läbivaadatud taotluste arv 4,4%. Menetlusaeg eelmenetluses on ühe päeva võrra kiirenenud (2025. aastal 53 päeva). Möödunud aastal võeti menetlusse 10% taotlustest. Kui tsiviilkolleegiumis vähenes sisse tulnud asjade arv 7%, siis halduskolleegiumile ja kriminaalkolleegiumile esitatud taotluste arv on

aastaga suurenenud mõlema puhul 10%. 2025. aastal vaadati põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses läbi rekordiliselt 81 kohtuasja, millest 60 olid valimiskaebused.

Euroopa Komisjoni avaldatud viimase õigusemõistmise võrdlustabeli „*The EU Justice Scoreboard*“² järgi oleme (2023. aasta andmeil) hagiga tsiviilasjade lahendamisaja põhjal kolme kohtuastme keskmisena 5. kohal. Veel 2018. aastal oli aga Eesti Austria järel 2. kohal. Eriti silmatorkav on olnud viimastel aastatel menetluse kiiruse langus esimeses kohtuastmes: 2018. aasta andmeil olid Eesti kohtud tsiviilasjade lahendamise kiiruselt 5. kohal ja 2023. aastal 9. kohal. Seevastu haldusasjade lahendamise kiiruses on Eesti kohtute positsioon viimastel aastatel veidi paranenud. Kolme kohtuastme võrdluses oli Eesti 2023. aastal Rootsi ja Bulgaaria järel kolmas ehk varasemast paari koha võrra kõrgemal. Esimese kohtuastme tulemuste poolest asusid Eesti halduskohtud viimati 6. kohal. Karta võib, et 2024. ja 2025. aasta andmete alusel langeme tabelis jõudsalt.

Distsiplinaarmenetluse algatamise taotluste hulk püsib jätkuvalt suur. Riigikohtusse laekus 2025. aastal 132 avaldust, milles väljendati rahulolematust kohtunike tegevuse või kohtulahendiga. Nendest 46 saab pidada taotluseks algatada distsiplinaarasi. Esimese ja teise astme kohtute esimeestele laekus selliseid taotlusi kokku 196, millest enam kui pooltes väljendati rahulolematust menetluse kestusega. Läänud aastal arutas distsiplinaarkolleegium kahte süüdistust, mis päädisid kohtuniku suhtes süüdimõistva otsuse tegemisega: üks menetluse venimises ning teine erinevates vääritud tegudes ja kohustuste rikkumises.³ Mitmel juhul tuli möönda probleemi, kuid kohtunikuga vestlemise järel anti talle võimalus olukorda parandada ega algatatud distsiplinaarasja.

² Euroopa Liidu õigusemõistmise 2025. aasta tulemustabel (EU Justice Scoreboard 2025). – https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/eu-justice-scoreboard_en (19.05.2026).

³ Kohtunike distsiplinaarkolleegiumi praktika 2025. aastal. Kohtute aastaraamat 2025. – <https://aastaraamat.riigikohus.ee/kohtunike-distsiplinaarkolleegiumi-praktika-2025-aastal/> (19.05.2026).

Kohtusüsteemi usaldusväärsus on Turu-uuringu AS uuringu kohaselt langenud teist aastat järjest, 2024. aasta 65%-lt 2025. aastal 62%-le. Kuigi iseenesest ei ole see halb tulemus, on see ometi viimase seitsme aasta madalaim.

II. Murekohad ja väljakutsed

Üldine foon ja poliitilised rünnakud kohtusüsteemi vastu

Aeg on turbulentne ja pingeline, sõjad jm konfliktid üha süttivad ega tahagi kustuda. Suure murena on näha, et õigusriik on rünnaku all ka seal, kus varem on olnud demokraatia kantsid. Nii on nt USA president rünnanud endale mittemeeldivate ülemkohtu otsuste järel raevukalt ja isiklikult kohtunikke, oodates neilt täielikku lojaalsust. See annab omakorda tema fännklubile üle maailma justkui õigustust ja jalgealust rünnata kohtuvõimu ka teistes riikides. Mitmed Euroopa riigid, sh Eesti valitsus, ründasid eelmisel aastal avaliku kirjaga Euroopa Inimõiguste Kohut selle väidetavalt liigliberaalse migratsiooniteemalise kohtupraktika pärast. USA on sanktsioneerinud Rahvusvahelise Kriminaalkohtu (ICC) kohtunikke nn ebasõbralike lahendite eest, muutes neil elu võimalikult ebamugavaks, mh piirates nende ligipääsu pangateenustele ja reisimisele. Venemaa on samuti sanktsioneerinud ICC kohtunikke, nende seas teadaolevalt ka nt Leedu kohtunikke. On vaid aja küsimus, millal esimest Eesti kohtunikku võidakse enda seadusliku kohtuotsuse pärast sanktsioneerida või teises riigis isegi süüdi mõista.

Meie oma mured

Lisaks globaalsetele muredele koormavad meid aga asjade kuhjumine ja venimine, inimeste kasvav rahulolematus menetlustega, suur ja ebavõrdne töökoormus, närvilisus ja konfliktid, rünnakud kohtunike aadressil, läbipõlemine, reformihirmud jne. Ükski mure pole aastaga lahenenud, enamik on süvenenud. Inimesed on stressis. Mitmed noored kohtunikud on hiljuti ametist lahkunud või lahkumas, tuues

põhjenduseks enamasti töökeskkonna ja -korralduse, kohati ka koormuse. Kõige selle taustal terendab silmapiiril üldine töömoraali langus ja käegalöömine. See pikaajaline negatiivne suundumus tuleb lõpuks murda, kui tahame kuhugi jõuda. Me teeme kahtlemata palju tööd, teeme vastutusrikast ja olulist tööd, teeme seda kvaliteetselt ning seda peaks saama teha nii, et kohtuniku silmad säravad. Peab olema aega enesetäiendamiseks, aega puhkamiseks ja taastumiseks, peame säilitama empaatia ja soojuse. Paraku ei ole meil ühest vastust, mida siis selleks ikkagi teha.

Objektiivsed põhjused kohtute jõudluse vähenemiseks

Kohtute jõudluse jätkuval vähenemisel on lisaks asjade arvu kasvule ka muid objektiivseid põhjuseid. Ei saa eitada, et kohtuasjad on läinud vähemalt osas valdkondades mahukamaks ja keerulisemaks ning kõrgemad kohtud on muutunud lahendamise kvaliteedi suhtes nõudlikumaks. Kohtunikukohad on olnud pikka aega täitmata ning raske on leida kvalifitseeritud tugipersonali. Samuti on kohtusüsteemile ulatuslikku mõju avaldanud põlvkonnavahtusest tingitud asjade ebaühtlane jaotus ja uute kohtunike kohatine mõnevõrra väiksem jõudlus. Negatiivselt on kohtusüsteemile ja kohtunike motivatsioonile mõjunud nii tulevikku puudutav ebaselgus, eelarve kärpimine kui ka palkade indekseerimise jätkuv pidurdamine vastuolus varasemate lubadustega.

Usalduse nappimine, olemasolevasse klammerdumine ja ülereguleerimine kui sügavamad murekohad

Meie murede lätted on minu arvates sügavamal. Meie tegemisi nii kohtus kui ühiskonnas laiemalt varjutab baasusalduse nappimine, liigne bürokraatia ja olemasolevasse klammerdudes soovimatus võtta vastutust ja riskijulguse kaotamine.

Usaldust napib riigil kohtunike vastu, kirjutades reegleid igaks juhuks ülemäära ette. Napib ka kohtunikel riigi vastu, kui eri initsiatiividesse

suhtutakse pigem umbusklikult. Usaldust kipub nappima kohtunikel menetlusosaliste ja esindajate vastu, aga ka vastupidi. Kohtunikud ei usalda kohtujuhte ja tahavad kõike ise juhtida, kohtujuhtide käed on seotud.

Üheks usalduse nappimise silmatorkavaks väljenduseks on üha suurenev **kirjapandud reeglite** maht ja nende üha suurem detailsus ning selle keskel otsustusvabaduse ja -julguse hääbumine. Tundub valitsevat arusaam, et mida täpsemalt midagi ette kirjutada, seda paremini asjad liiguvad, seda parem on elu. Just võimalikult detailses regulatsioonis nähakse tihti tõhusa menetluse ja töökorralduse võtit. Parafraseerides filmiklassikat, on üha enamate inimeste jaoks vaja saarele toomiseks näha vastava käskkirja koopiat. Olen kuulnud liigagi palju juttu, kuidas ei saa mingit probleemi lahendada, kuna selleks pole sätet, ehk kui enda saamatus või mugavus veeretatakse seaduse kaela.⁴ Usaldame ja teeme koostööd, ärme raiska energiat tühjale vaidlemisele.

Harjunud **töökorraldus ja töövõtted** on osa inimeste jaoks sakraalsed ning puudub tahe isegi mõelda sellele, et äkki saaks mingeid asju teha ka teisiti, rääkimata valmisolekust seda katsetada. Lisaks oleme sattunud olemasoleva jäiga kohtute infosüsteemi (KIS) kui töökorraldust suunava kolossi pantvangi. Uute mõtetega ei maksa välja tulla, sest nii mõte kui ka selle väljaütleja saab tihti kiiresti maha tehtud. Tsiteeriksin siinkohal Vabariigi Presidendi mõtet vabariigi aastapäeva kõnes uute ideede mahategemise ja demoniseerimise kohta: “Teate, mis sellele järgneb? Vaikus, sest keegi ei julge enam oma mõtteid välja öelda. Ja seejärel ükskõiksus.” Eelmisel aastal kiitsime heaks kohtute entusiastliku arengukava, KHN-s suisa üksmeelselt. Kui nüüd oleks aeg

⁴ Olgu siinkohal toodud kaks näidet kohtusüsteemist. Kehtestades 2006. aastal tsiviilkohtumenetluse seadustikus üldised menetlusreeglid, jättis seadusandja teadlikult lahtiseks § 405, kus kohtunik võis algse teksti järgi menetleda väiksemat asja põhimõtteliselt nii, nagu tahab, peaasi, et poolte põhiõigused oleks järgitud. Sellele järgnes kohtunikukonnast nurin, et sellist sätet olevat võimatu rakendada, kuna keegi ei teadvat, millest võib kõrvale kalduda. 2009. aastal täpsustati sätet lahtise loeteluga, mida võib teha teisiti põhimenetlusega võrreldes. 2026. aastal on ikka kuulda juttu, et säte ei toimi, kuna ei ole piisavalt detailselt kõik kirjas. Teine näide aga KHN-st. JDM eestvedamisel mõõdetakse kohtunike töökoormust, et sellele infole tuginedes teha teadlikke valikuid. Selle asemel, et projektiga kaasa tulla ja koostööd teha, tuldi kohati välja jutuga, et miks ja mis alusel seda ikka tehakse jne. Sellele järgnes KHN-s temaatilise metoodika kinnitamine. Nüüd selgus, et ka see polevat piisavalt detailne, ja vaja oli kinnitada metoodika rakendusjuhhis.

seada rakendama hakata päriselt, jääb kohati mulje, nagu keegi ei tea sellest midagi, ei ole seda tahtnud või vähemasti ei võta seda tõsiselt. Või kui sai välja käidud mõtte hakata koos advokaatide ja prokuröridega ühist kaasaegset ja meetodilist kutseksamit vedama, taandus esialgne entusiasm otsustajate soovimatuseks midagi muuta. Ehkki probleem karjub näkku ja meil pole enam potentsiaalseid uusi kohtunikke võtta. Ehkki advokaadi kutseksam on nii meetodiliselt kui tehniliselt kohtuniku omast valgusaastaid eespool ja advokatuurist oli valmisolek koostööks igati olemas.

Palve oleks, et ärme devalveeri **kohtuniku sõltumatuse** teemat, ärme tee sellest mugavusargumenti kõigele vastu vaidlemiseks. Kohtu töö korraldamine ja juhtimine ei ole kohtuniku sõltumatuse rikkumine. Sõltumatus ei ole privileeg kohtunike kasuks, vaid vahend menetlusosaliste kaitseks õigusemõistmise teenuse tõhusaks osutamiseks. Sõltumatuse riive valuläve langetamine liiga madalale saab oksa, millel istume, ühiskonna usalduse oksa. See võib ühel päeval valusalt kätte maksta.

Äkki me ei olegi nii ilusad ja tõhusad, kui oleme endale sisendanud?

Kas meie kohtusüsteem ja menetlus on ikka nii tõhus ja õhuke, nagu on meie kuvand? Omaenda probleemide mõistmiseks ja lahenduste otsimiseks on hea vaadata, mis toimub mujal. Silmiavav oli Norra ja Iirimaa kohtute külastus, mille mõlema kohta sai avaldatud ka kokkuvõtte.⁵

Iga Norra ja Eesti elanik panustab oma kohtusüsteemi ülalpidamisse sarnaselt, vastavalt ca 56 eurot ja ca 53 eurot. Norra SKP ühe inimese kohta on aga Eestist ligi kolm korda kõrgem ehk riik on ligi kolm korda rikkam. Iga Iirimaa elanik maksab oma kohtusüsteemi eest aga vaid 36,5 eurot aastas ehk enam kui 1/3 vähem Eesti elanikust. Seejuures on

⁵ Vt <https://www.riigikohus.ee/et/uudiste-arhiiv/iirimaa-oigusemoistmine-kiire-suuline-lihtne-ja-tohus> (20.05.2026) ja <https://www.riigikohus.ee/et/uudiste-arhiiv/eesti-kohtute-esindus-kais-tutvumas-norra-oigusemoistmisega> (20.05.2026).

Iirimaa SKP järgi samuti Eestist oluliselt (vähemalt kaks korda) rikkam. Nii Iirimaa kui ka Norra on samuti tunnustatud õigusriigid, Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni liikmed. See peaks olema mõttekoht neile, kes väidavad, et riik kulutab Eestis kohtusüsteemile ebamõistlikult vähe. Muidugi tuleb ka numbrite taha vaadata, aga sealt avanev pilt ei muuda üldist hinnangut.⁶

Iirimaal elab 5,4 miljonit inimest ning 2025. aasta lõpu seisuga oli kohtusüsteemis kokku vaid 193 kohtunikku (üks kohtunik 28 000 inimese kohta). Samal ajal on Eestis 1,3 miljoni inimese kohta 250 kohtunikku (üks kohtunik 5200 inimese kohta) ehk suhtarvuna üle viie korra rohkem kui Iirimaal. Seejuures on Iiri kohtunike peal ka kogu vääртеomenetlus ja nad kirjutavad kohtulahendeid põhimõtteliselt ise. Esimese astme kohtu kohtunikel abilisi pole ja kõrgemates kohtutes on nad esmajoones vaid tehniliseks toeks ega kirjuta üldiselt lahendite projekte nagu Eestis. Kokku on Iirimaal palgal 130–140 tähtajalist assistenti 200 kohtuniku kohta, mida on oluliselt vähem kui Eestis kohtujuriste ja kohtunõunikke. Kohtuasjad liiguvad Iirimaal ja Norras meist aga kiiremini.

Kusjuures kohtumajad olid nii Iirimaal kui ka Norras silma järgi üldiselt meie omadest viletsamas seisus, suuresti vanad ja väsinud nagu ka tehnika neis. Piinlik on tunnistada, et vanas kulunud kohtumajas näiliselt arhailise kohtuistungiga ja uhke infosüsteemita saab asju lahendada märksa tõhusamalt kui meie värskelt renoveeritud ilusates ruumides KIS-i vilkuvate tulede valguses.

Värskelt Ukraina õigussüsteemiga tutvudes nägime, kuidas kohtunikud päriselt upuvad töösse, kuidas lahendatavate asjade arv kohtuniku kohta on kuni kümme korda suurem kui meil. Rääkides neile meie kohtunike töökoormusest ja sellega seotud läbipõlemisest, tekitas see seal

⁶ Loomulikult võib vaielda, kui täpsed on võrdlusandmed, kuna kohtusüsteemi eelarve hõlmab riigiti erinevaid näitajaid. Nii ei ole Iirimaal ega Norras kohtusüsteemi eelarves registriasjad, kuid nende riikide kohtuhaldus hõlmab erinevalt meist ka terviklikku kinnisvarahaldust ja IT-süsteeme. Lisaks makstakse Norras heldelt rahvakohtunikele keskmist sissetulekut riigieelarvest. Iirimaal aga võetakse tõsiselt kohtu õigusemõistmise monopoli ja pea kogu vääртеomenetlus käib erinevalt meist kohtu kaudu.

mõistmatust. Kõik siin maailmas on suhteline. Äkki peaks käima rohkem maailmas ringi vaatamas, enne kui seisukohti kujundada?

Avame meeled muutusteks ja oleme solidaarsemad

A. Einstein on öelnud, et probleemi ei saa lahendada sellest arusaamisest lähtudes, mis probleemi tekitas. Probleemi lahendamine algab selle tunnistamisest. Tunnistame, et me ei kuulu (enam) maailma tõhusamate ja kiiremate menetlusega riikide hulka, vaid senisel teel jätkamine tähendab allakäiguspiraali. Avame oma meeled ja vaatame, mida saaks paremini teha, ärme hoia kümne küünega kinni kõigest, mis on. Ärme oota käsi pikalt ees vaid riigilt täiendavat rahalist panust olemasoleva säilitamiseks. Ühiskond tervikuna on muutumises. Rahvastik väheneb ja vananeb, riigi võimalused avalike teenuste osutamiseks ja selleks käsutada olevad ressursid pigem kahanevad. Senine mõtteviis ei aita meid edasi.

Vaja on maha võtta tabud kohtusüsteemi tuleviku arutamisel. Me suudame raha paremini kasutada ning ühiskonnale kiiremat ja kvaliteetsemat õigusemõistmise teenust osutada. Muudame kohtusüsteemi kaasaegseks organisatsiooniks nii juhtimise kui ka töökorralduse poolest, menetlused mõistlikumaks ja enam tulemusele orienteerituks.

Einstein on öelnud teiseigi mõttetera, et inimene, kes pole kunagi eksinud, pole kunagi ka proovinud midagi uut. Süsteemi parandamiseks tuleb katsetada kastist välja lahendusi ega pea kramplikult kartma seejuures eksimist. Keegi ei oska kõike ette näha, ka kõige targemad ja kallimalt makstud eksperdid. Võtame endale julguse riskida, eksida ja sellest õppida.

Meid aitaks edasi ka see, kui suudaksime suurendada solidaarsust süsteemis ja saada välja kapseldumisest. Kui katsuks mõelda nii, et iga Eesti kohtuasi on meie kõigi asi; et kui kuskil Eesti nurgas asjad kuhjuvad või kohtunik välja langeb, aitame kõik lahendada. Viime

päriselt ellu kohtute arengukava. Püüame sinnapoole, et see oleks viimane täiskogu esmajoones muredes, püüame, et kohtunikul silmad säraks tööd tehes ja edasi võiks jagada esmajoones positiivseid arenguid.

III. Arengud kohtukorralduses

Töökorraldus

Olen üha enam veendunud, et vähemasti osa meie probleemidest on tekkinud minevikku kinni jäänud ebatõhusast töökorraldusest. Kohtute ja kohtunike ebaühtlane koormus, kapseldumine vaid oma tööpiirkonna muredesse, vähene spetsialiseeritus, paindumatu tööjaotus kohtuametnikega, keeruline asendamise kord ja kohmakas pensioneerumise korraldus on vaid esimesed pähe tulevad probleemid. Kohati on tunda põlvkondade vahelist konflikti, mis on seotud ootustega organisatsioonikultuurile. Selle tõsisemaks väljenduseks on olnud inimeste lahkumine. Raske on näha, kuidas tuleksime oma paindumatu töökorraldusega toime ootamatu suure töökoormuse kasvuga või ehtsas kriisiolukorras.

Töökorraldus, kus enamiku kohtunikega on nn **menetusgrupi** kaudu seotud tema isiklik kohtujurist ja sekretär, on liiga kulukas ja kohmakas. See pole lihtsalt jätkusuutlik. Sellega kaasnevad mh pidev kaadrivoolavus ja ebaühtlase tasemega ametnikud. Laseme sellest ometi kord lahti. Muudame töökorralduse kaasaegsete organisatsioonide eeskujul rohkem meeskonna- ja tööjaotuspõhiseks, proovime juurutada suuremad menetlusgrupid. Kunagi katsetati kohtumenetluse korraldamiseks nn büroomudelit. Aeg on küps seda uuesti proovida, vanu vigu vältides, uuel tasemel ja parema ettevalmistusega. Norra eduka eeskuju alusel võiksime katsetada eelmenetluse gruppe spetsialiseeritud kohtujuristidega kohtunike eestvedamisel, vältimaks kohtunike kätte asjade kuhjumist.

Ehkki oleme teinud samme kohtunike **spetsialiseerumise** suunas, on see eriti väikestes kohtumajades piiratud. Vaja oleks üleriigilist spetsialiseerumist ja asjade jagamist.

Ajutise töökoormuse kasvuga toimetulekuks ja täisjõuga kohtunikuametiks valmistumiseks tuleks luua kohtumajadega sidumata **asenduskohtuniku** instituut, võimaldades mh alustavatele kohtunikele nii tõhusamat menetluse juhtimise jm kohtunikutöö proovimist. Kui seda tõesti ei saa põhiseadusest tulenevalt teha teisiti, teeme seda siis Iirimaa põhimõttel, et nimetame osa kohtunikke ametisse kindla kohtuta, kes saavad appi minna üle riigi sinna, kus see on enim vajalik.⁷

Kohtute juhtimine ja haldamine

Kohtute **juhtimine** on tekitanud kohtunikkonnas suuri vaidlusi. Minu arvates on senine juhtimiskorraldus ebatõhus. Kohati näib olevat levinud arusaam, et kohtunikul on laialdane õigus ise tööd valida ja igasugune kohtuniku töö korraldamine on sekkumine tema sõltumatusse. Levinud on mikrojuhtimine ja soov kõigega tegeleda, kuigi samal ajal kohtuasjad seisavad. Meie ulatuslik kohtunike omavalitsus üldkogu tasandil on Euroopas esmajoones omane nn uutele demokraatiatele Ida-Euroopas. N-ö vanas Euroopas korraldavad kohtute tööd ja jagavad kohtuasju eeskätt kohtu esimehed või on nad selleks korra kehtestanud (nt Norras ja Iirimaa) või korraldab omavalitsust eestseisus (nt Saksamaal). Kohtu esimehe otsustusõigust ja vastutust tuleks seega suurendada, asendades kohtu üldkogu senise otsustuspädevuse (osaliselt kohtunike valitud) eestseisuse püsiva nõuandepädevusega. Juhte tuleks koolitada, aga ka usaldada juhtima, ja kui nad teevad halba tööd, lasta nad lahti, aga mitte püüda ise juhtida kõike, kui selleks ei ole aega ega pädevust. Kohtunikud saavad kaasa rääkida olulisemates küsimustes nii kohtunike täiskogul kui ka

⁷ Iirimaa töötab nimelt edukalt riigiülene ühtne esimese astme kohus. Piirkondlikes kohtumajades töötab enamasti vaid üks kohtunik. Nende asendamiseks ja ajutiseks töökoormuse tõusuga toimetulekuks on 54 kohtuniku kõrval ametis ka 28 *movable* (kohtumajata) kohtunikku (asenduskohtuniku), kes riigi kulul saadetakse eri piirkondadesse appi.

väljendada seisukohta kohtute üldkogudel, ennekõike aga valida oma esindajad kohtute eestseisustesse.

Omavalitsusliku **kohtuhalduse** ülevõtmise esmase sära valguses on sellega seotud riske hakatud alles nüüd tasapisi tajuma. Need riskid on aga suured, seda nii eelarvest kui ka mitmeharulise juhtimisskeemi ebatõhususest tulenevalt. Kohale hakkab jõudma arusaam, et uus haldusmudel muudab kohtute haldamise riigile kulukamaks. Kindlust, mis uuest haldusmudelist saab, seni ei ole. Meil on aga vaja eelarveks ning kiirete ja raskete otsuste vastuvõtmiseks vastutust kontsentreerida. Eri kohtuasutused konkureerivad samale piiratud ressursile, milleks on esmajoones uued kohtunikukohad ja personali palgavahendid. Otsustusmehhanism ei tohi viia sinna, et omavahelistes vaidlustes ja vastutust veeretades jäävadki olulised valikud õigel ajal tegemata. Loodame siiski paremat, eriti kuna senine haldusmudel ministeeriumi kaudu on juba viimased paar segast aastat pigem keskpäraselt toimunud.

Digiteerimise uus etapp

Kohtumenetluse ja -süsteemi tõhustamise üheks võtmeküsimuseks on uuel tasemel digiteerimine ja tehisintellekti kasutuselevõtt kohtusse pöördumise tõhustamiseks ning lihtsama masstöö tegemiseks kohtus ja menetluste sujuvuse tagamiseks.

Täname Ruth Prigodat senise tarmuka töö eest kõigi nende ootuste realiseerimisel ning soovime talle jaksu projekti edasivedamisel ja tulemusteni jõudmisel. Teeme Ruthiga koostööd ja aitame kaasa.

Kohtunikukohad ja personalipoliitika

Jah, meil venivad asjad ka seetõttu, et kohtunikukohti ei ole täidetud. Ometigi ei aitaks ainuüksi kohtunikukohtade täitmine oluliselt menetlusi kiirendada. Elu on näidanud, et uue inimese lisandumisel süsteemi väheneb tihti paradoksaalselt teiste jõudlus ehk kokkuvõttes

süsteemi tõhusus. Ehk üha rohkem inimesi teeb eraldi võttes üha vähem tööd. Seda on näha ühiskonnas tervikuna.

See ei tähenda, et kohtunikukohti ei tule täita. Küll aga tuleks panna paika pikaajaline personalipoliitika, millest nähtuks, millised on süsteemi personalivajadused ja plaanid kohtunikukohtade täitmiseks, et see ei käiks aeg-ajalt nagu orkaanilainetena. Meil peaks olema ka selge arusaam ja kriteeriumid tööga mittetoimetuleva kohtuniku vabastamiseks.

Üritame liikuda selles suunas, et kohtunikukohtade raha saaks kasutada tervikuna süsteemi hüvanguks, et tagatud oleks kohtuametnike palgafondi stabiilne rahastamine ja seega süsteemi stabiilne baasfinantseerimine, sõltumata poliitilisest olukorrast. Kohtunikukohti ei peaks täitma, kui ei ole kandidaate, keda saaks täie kindlusega usaldada. Sellisel juhul tuleks oodata pigem uue põlvkonna pealekasvu.

Kohtunikuamet ei ole juristkonna paremiku silmis piisavalt atraktiivne, mida kinnitab nii vähene huvi kohtunikuks kandideerimise kui ka kohtunikueksami vastu, samuti kohtunikueksami kesised tulemused. Kohtunikuamet, töökorraldus, -koormus ja -keskkond tuleb muuta kandidaatide silmis kaasaegseks, mõistlikuks, atraktiivseks ja arendavaks. Noortele tuleb enne kohtunikuks saamist anda optimistlik, kuid samas ka aus ja ilustamata pilt tulevasesest tööst.

Meil on raske nõuda kohtunikele oluliselt kõrgemat baaspalka. Eesti alustav esimese astme kohtunik teenib täna juba rohkem kui Saksa kolleeg, kellele, tõsi, lisanduvad ka erinevad lisatasud. Kohtunikukonkursid nt Norras ja Iirimaal on suure huviliste arvuga. Oluliseks motivaatoriks on seejuures kohtuniku eripension. Täiendavate pensionimaksete saavutamine oleks hädasti vajalik ka meil, niisamuti ka töövõimetuskindlustus.

Vajalik oleks leida kohtunikele perspektiiv karjääriks, et hoida motivatsiooni ja pingutada. Kohtunike koormused on sama palga juures

ebavõrdsed. Lisatöö või parem töö ei ole motiveeritud, karjäärivõimalused on piiratud ja kohtunikuametiga kaasnevad olulised tegevuspiirangud.

Meie ühine mure on märgata kolleegi raskusi ja läbipõlemist ning pakkuda talle vajaduse korral abi ja tuge. Samamoodi tuleks rohkem märgata ja tunnustada kohtunikke nende hea töö, innovaatiliste mõtete vms eest.

Lähituleviku väljakutsed

Lisaks suurematele ja kaugematele eesmärkidele tuleb toime tulla ka lähitulevikus meie ees seisvate ülesannetega.

Kui tõeks saab **kohtuhalduse üleandmine**, tuleb see ka päriselt teoks teha. Kohtutes tuleb valida eestseisused, kinnitada uued tööjaotusplaanid ja käivitada osakonnad, kui neid veel pole. Süsteemselt tuleb tegeleda kohtumajade paiknemise ja sulgemise küsimusega. Tallinna Pärnu mnt kohtumaja ootab selgeid otsuseid. Täna valime erinevatesse omavalitsusorganitesse taas kohtunikest esindajaid. Siinkohal tänan koosseisudest lahkuvaid kohtunikke ja neid, kes valmis omavalitsusorganite töösse edaspidi panustama. Kui soovime süsteemi ise hallata, peame suutma täita ka sellega seotud ametikohad, vastasel juhul pole mingist omavalitsusest mõtet rääkida. Üle tuleb võtta kohtute IT-juhtimine ja selleks ette nähtud eelarvevahendid, samuti saada paika koostöö JDM-ga. Pikemas perspektiivis võiks planeerida kohtunike koolituse, eksamikorralduse ja personaliarestuse ülevõtmist Riigikohtult.

Suur väljakutse on kahtlemata **kohtusüsteemi eelarve**. Esmalt tuleb lahendada sellel aastal ähvardav eelarvekärbe ja seejärel tagada uueks aastaks piisav eelarve, mis võimaldaks kohtusüsteemi realselt hallata. Riigimehelikkust ootan kohtujuhtidelt (tõenäoliselt pigem ootustele mittevastava) eelarve jagamisel. Peaksime suutma nii eelarve nimel kui ka IT-teenuste tellimisel lõpuks ühel häälel rääkima hakata.

Võimalikuks **kriisiolukorraks** tuleb valmis olla ja seda ka harjutada: olgu olukorraks, kui töö mõnes kohtumajas peatub või massiivse elektri- ja võrgukatkestuse tõttu saab halvatud KIS; samuti, kui pole ligipääsu seaduste tekstidele ja kohtupraktikale, kuid samas võib olla vajalik ka paberil ja käsitsi teha kiireid otsuseid vahistamise, esialgse õiguskaitse vms kohta.

IV. Arengud kohtumenetluses

Menetlus kui vahend või eesmärk?

Kohati tundume unustavat, et menetlus ei ole eesmärk, vaid ainult vahend mõistlikul viisil tulemuse saavutamiseks. Menetlusosalised esitavad massiliselt segaseid ja puudulikke taotlusi, vastuste vastuseid jm tarbetuid dokumente. Kohtud ei suuda seda ohjata, kaldudes omakorda asendustegevusse, produtseerides asja lahendamise asemel hunnikute kaupa mõttetu vahedokumente, tehes lõpmata kandeid KIS-s ja näidates justkui kohtuasjaga tegelemist, seda aeg-ajalt distsiplinaarasja vältimiseks siia-sinna liigutades. Meie kohtumenetluse tähistamiseks saab kohati kasutada väljendit „kaks sammu sissepoole, kaks sammu väljapoole“.

Selle asemel, et menetlusosalised ühe laua taha kokku võtta, kas või virtuaalselt, takerdume teinekord lõputusse dokumentide saatmisse ja kuhjamise. Selle taustaks on vähemasti tsiviilkohtumenetluse põhiküsimus, kuidas suuta korraga hallata 100 ja peale paralleelset menetlust, et need kõik mõistlikult liiguks. Eel- ja põhimenetluse korralduslik lahutamine ja suured spetsialiseeritud menetlusgrupid võiks olla üks lahendus.

Esmajoones ei tohiks kohus muutuda inimesele, kellel on päriselt mure, raskemini kättesaadavaks. Aus ja tõhus kohtumenetlus on ka osa atraktiivsest majanduskeskkonnast. Meie majandus sisuliselt seisab, vaja oleks siia, paljude jaoks ohupiirkonnas asuva Läänemere äärde

meelitada välisinvestoreid. Kulukas ja aeganõudev kohtumenetlus seda paraku pigem ei toeta. Demoniseeriv kuvand inimeste kriminaal- ja pankrotimenetluses surnuks ning varatuks menetlemisest vähendab ühiskonnas soovi riske võtta ja majandust arendada. Tööstuse ja ehituse riskivabal massilisel kohtus aastateks blokeerimisel liiguvad investeeringud mujale ja lõpuks pole meil enam raha selle riigi ülalpidamiseks.

Seaduste muutmine kui lahendus?

Kohtumenetlustest on avalikkuse silmis enim kriitikat pälvinud kriminaalmenetluse üldmenetluste aastatepikkune venimine, ettearvamatus, mõõdutundetu ressursi raiskamine, probleemid menetluse juhtimisel, inimeste vintsutamine jne. Venimist saab üha enam täheldada aga ka teistes kohtumenetlustes.

Kohtumenetluste tõhustamise võti ei ole esmajoonel seaduste muutmises, ehkki ka sellega saab kaasa aidata, vaid ennekõike mentaliteedi muutmises, kuidas me menetlusse suhtume. Seadus enamasti ei takista asju paremini ja kiiremini lahendamast, kui seda tahta päriselt teha.

Siiski saab ka seadusega menetluse tõhustamisele kaasa aidata. Seni on kriminaalmenetluse reegleid parandatud vaid kosmeetiliselt, kuid loodetavasti suudab Riigikogus olev menetlusmuudatuste pakett lõpuks aidata kriminaalmenetlust paremini ohjata ja kontsentreerida. Loodetavasti aitab menetlust tõhustada ka rahvakohtunike institutsiooni kaotamine. Loodame abi menetluse tõhustamiseks ka Riigikogu menetluses olevatest teistest kohtumenetluse muudatuste pakettidest. Olulisem on aga mentaliteet, millega menetlust juhtida, ja muudatustega kaasatulek.

Menetlusviisi valik, suund tõhusamale lepitamisele, standardiseerimine

Kohtunikku võiks **menetlusviisi ja prioriteetsete asjade valikul** rohkem usaldada. Oluliselt on vähenenud suulise menetluse osakaal, järjest enam kasutatakse kirjalikku menetlust ja videoistungit. Igal menetlusliigil on oma sobiv kasutusala.

Suulise kohtuistungi hääbumises ei saa näha paraku ainult progressi. Meie kohtumenetlus on üles ehitatud erinevate menetlusdokumentide genereerimisele ja infosüsteemis kannete tegemisele, mis teeb võimatuks lahendada asju ainuüksi suuliselt kiirkorras. Irimaa lihtmenetluse vaimus võiks kaaluda siiski suulist (või virtuaalset) konveiermenetlust lihtsamates asjades ja piirduda kirjalikult vaid lahendi resolutsiooniga. Ei oleks traagiline, kui apellatsioonkaebuse esitamisel algaks asi otsast pihta, kuid samas saaks selle lahendada ka kaebuse menetlusse võtmisest keeldumisega, lühikese põhjendusega. Osa kohtunikke võikski spetsialiseeruda lihtsate asjade kiirele menetlemisele. Nii suudaksime massasjad kiiresti kohtust läbi saada ja saaks keskenduda keerulisematele asjadele.

Nagu märgitud, võiksime Norra eeskujul katsetada spetsialiseerunud kohtuniku juhtimisel **eelmenetlust** eraldi menetlusgrupiga ja anda asi alles pärast eelmenetlust lahendavale kohtunikule.

Kõvasti on meil arenguruumi **lepitamise** tõhustamisel kohtus. Norras suudetakse lepitada kohtusse jõudnud tsiviilasjadest (mis hõlmab ka meie mõistes haldusasju) väidetavalt *ca* 1/3, Irimaal, kus kohtuväline menetlus ei ole samavõrd levinud, aga isegi kuni 80% asjadest. Lepitamise osakaalu tõstmiseks on vajalik mh nii kohtunike kui ka advokaatide oskusi parandada, samuti näha lepituseks ette lisamotivaatoreid.

Kaaluda võiks sarnaselt Norra ja Irimaaga vähemasti lihtmenetluse asjades **protokollimise** lõpetamist, koostades seda vaid kaebuse esitamiseks või kõrgema astme kohtu nõudel. Kui tsiviilasju kaevatakse edasi vaid 5%, siis järelikult ei ole vaja koostada protokolle (igaks juhuks) 95% juhtudest, kui esimese astme kohtu kohtunik ise tunneb, et

ta seda otsuse tegemiseks ei vaja. Samamoodi saab **tõlketöö** perspektiivis automatiseerida.

Vaja oleks leida lihtsam ja standardiseeritum lahendus hüvitatavate **menetluskulude kindlaksmääramiseks ja menetlusabi määramiseks**, maksimaalselt saaks seda delegeerida kohtuametnikele.

Menetlusosaliste distsiplineerimine

Midagi peab ette võtma ka ulatuslike **puudulike, sõnavahtu täis, ülepaisutatud, korduvate ja mõttetute menetlusdokumentide** esitamisega. Soovitan siinkohal vähemalt esindaja selgete lohakusvigadega esitatud menetlusdokumentidesse karmimalt suhtuda. Menetluskulude väljamõistmisel tuleks samuti rohkem arvestada sellega, kas asi võideti tänu esindajale või vaatamata temale.

Seniste kohati liigväikeste (just halduskohtumenetluses) **riigilõivude** suurendamise kaudu saab piirata ebamõistlikku kohtusse pöördumist ja eriti edasikaevet ning tugevdada esimest kohtuastet.

Lihtsustada võiks **edulootuseta apellatsioonkaebuste** menetlusse võtmisest keeldumist.

Liigne perfektsionism asja lahendamisel?

Delikaatseks küsimuseks on, kas osa kolleege ei kaldu liigsesse perfektsionismi, tõstes kohtuasja lahendamise lati endale nii kõrgeks, et selle all kannatab töö tervikuna. Kuskil peaks olema mõistlik tasakaal asjasse panustamise ja selle lahendamise kiiruse vahel. Võimalik, et ka kõrgemad kohtud on standardid kohati liiga kõrgeks seadnud ja sedasi elust võõrdunud. Kohtulahendid peavad olema mõistlikult põhjendatud, kuid sarnaselt Iirimaaga⁸ ei vaja me kriminaalajades doktoritöö mahtu

⁸ Nagu on kirja pandud Iiri kohtulahendite koostamise juhendis: „*Writing masterpieces is not our trade. Our job is in giving decisions as between disputing parties, offering clear and intelligible reasons that lead to a definite result. ... Any judgment will be a flop if it is unclear, undisciplined, or unending.*“

kohtulahendeid, mida kohtunik on kirjutanud pool aastat, jättes kõrvale muu töö.

Tarbijakrediidivaidlused

Omaette teemaks, seejuures hoiatava näitena, on kujunenud tsiviilasjadest suure osa moodustavate tarbijakrediidiasjade lahendamine.

Seadusandja on kehtestanud võlgniku kaitseks röövellike laenude eest võlaõigusseaduses suurejoonelise regulatsiooni. Aastaid menetlesid kohtud neid asju aga nii, nagu see ei kehtiks, kuna võlgnikud kohtumenetluses enamasti välja ei ilmunud. Kui Riigikohus meenutas kohtutele seadusest tulenevaid kohustusi, puhkes esialgu vastuseis ja isegi paanika, et kas tõesti tulebki seadust täitma hakata. Selle järgnes pööre teise äärmusse. Selle asemel, et menetlusreegleid kohandada ja töökorraldust üle vaadata, otsustasime, et maksekäsu kiirmenetluse neid nõudeid suures osas enam ei lase ja jätame need asjad hagimenetluses lihtsalt ootele (kuhjuma), et tegeleda nendega siis, kui kõigest muust peaks kunagi aega üle jääma (mida ilmselgelt ei juhtu).

See ei ole aga lahendus. Kohtute üldkogude sellekohased otsused on ohtlik pretsedent. Meile ei ole antud õigust valida, et mingite asjadega sisuliselt ei tegeleta. Kohus ei saa olla nagu haigla „Jah, härra minister“ loos, kus ressursi jagus ainult personalile, kuid mitte haigetele. Sellel valikul on oma negatiivne mõju kogu ühiskonnale. Tarbijakrediit on paljuski majanduse mootor. Kui väikesi võlgu sisse ei nõuta, väheneb ühiskonna maksedistsipliin tervikuna: laenud lähevad kallimaks ja rohkem nõutakse tagatise, kohtuväline sissenõudmine läheb ilmselt jõulisemaks. Kohtus seistes kasvab võlgnike jaoks viivis, aegumine on peatunud.

Tarbijakrediidiasjade menetlemiseks on vaja leida mõistlik lahendus. Selleks võiks ümber kujundada maksekäsu kiirmenetluse võlgnike kaitseks formaalsemaks, piirata liigkasuvõtjalike nõuete esitamist,

enam automatiseerida, minimeerida hagimenetlust ja katsuda seda veel enam standardiseerida. Vastavad muudatusettepanekud on Riigikogu menetluses. Ennekõike tuleb aga tugevdada finantsjärelevalvet krediidiandjate tegevuse üle, et vastutustundliku laenamise põhimõtte saaks nende praktikas tõhusamalt järgitud, vajaduse korral rakendades mõjusaid ning heidutavaid sanktsioone.

Kohtuvälise lepitusmenetluse arendamine

Lepitusmenetlus (ja vahekohtumenetlus) kohtumenetluse mõistliku alternatiivina ei ole tõhusalt rakendunud. Kohtueelne menetlus tuleb riigi toel päriselt käima lükata, ja nimelt lepitamisena, mitte kohtu kopeerimisena. Finantsvaidlused, elamuvaidlused, naabrivaidlused ja erinevad perevaidlused sobiks sinna hästi. Norra kogemus näitab, et tõhus kohtuvälise menetlus võib kohtust eemal hoida kuni 2/3 potentsiaalsetest tsiviilvaidlustest.

V. Nähtava ja avatud kohtu võimalused ja ohud sotsiaalmeedia ajastul

Markeerin ka mõned mõtted tänase aruteluringi teema kohta, milleks on nähtava ja avatud kohtu võimalused ja ohud sotsiaalmeedia ajastul.

Kohtusüsteemi tõhusaim kaitse väliste mõjutuste vastu on lisaks stabiilsele regulatsioonile ja piisavale iseseisvale eelarvele avalikkuse usaldus ja tugi. See on meie põhiline kapital, mida tuleb hoida ja suurendada, praegune langustrend tuleb pöörata paremuse poole. Muutuvas maailmas on **meediakuvand** äärmiselt oluline. Kui kuvand saab kannatada, võib usalduse taastamine võtta pikalt aega. Kohtusüsteem peab näitama oma võimet ajaga kaasas käia ja tõhusamaks muutuda.

Avalikkus ootab lisaks õigetele ja õiglastele lahenditele ka avatust ja kiiret **info liikumist**. Peame oleme aktiivsed oma sõnumi selgel esitamisel avalikkusele ning kokku tuleks leppida, kas, millal ja kuidas

avalikustada ja tutvustada kohtumenetlusi, toimikuid ja kohtulahendeid ning üldse kohut ja selle tegevust ja seal töötavaid inimesi. Milliseid kanaleid peaks selleks kasutama ja kui aktiivne peaks olema kohtunike endi roll selles? Kas ja kui võrd peaksid kohtunikud olema valmis rääkima töövälisest tegevusest või rääkima kaasa ühiskonda puudutavatel diskussiooniteemadel? Kuidas jõuda sinna, et kohtunikud esineksid meedias vaid oma nime all ega jagaks süsteemi autoriteeti langetavaid anonüümseid kommentaare?

Selget seadusandlikku regulatsiooni vajaks **kohtumenetluse avalikkuse** teema, mida on tulutult üritatud korrastada juba pikki aastaid. Jõustumata kohtulahendite avalikustamine, toimikutega tutvumine, andmepiirangud jne vajab selget lähenemist. Kohtunikud ja kohtute pressiesindajad ei pea olema pidevas teadmatuses, mida võib ja mida mitte kommunikeerida, mida oleks vaja varjata ning millist tööd ja millises mahus selleks tegelikult peaks tegema.

Teisalt on üha enam fookusse tõusnud esmajoones sotsiaalmeedias **vaenukampaaniad kohtunike vastu**. Enamasti on need kantud menetlusosaliste subjektiivsetest ja kibestunud arusaamadest, halvemal juhul on tegemist sulaselge vale ja sõimu levitamise ning süsteemse laimamisega. Enamikule on teada 4–5 selles vallas eriti aktiivset inimest, kes suudavad punuda erakordselt aktiivselt erinevaid rünnakuvõrgustikke. Paraku haakuvad sellega teinekord ka teatud poliitikud, kellele mingid kohtulahendid ei meeldi, kes esindavad enda või endaga seotud isikute narratiive või lihtsalt pahatahtlikult laimavad kohut ja kohtunikke.

Kohtuvõim põhineb usaldusel ja autoriteedil ning agressiivsed rünnakud võivad seda kahjustada. Olukord tundub kahjuks minevat üha hullemaks. Kahjuks on vandenõuteooriad leidnud Eesti inimestes küllalt viljaka pinnase ning nende levik õigusemõistmise kohta sööb vaikselt ka inimeste usaldust kohtuvõimu ja riigi vastu tervikuna. Kui inimestele seletatakse ikka massiliselt, et kohus on rumal, kallutatud ja korrumppeerunud ning kes teab, kelle kontrolli all, siis see võib leida

kahjuks ka uskumist. Kiusamine võib kaasa tuua inimeste lahkumise kohtusüsteemist, sest nende valulävi on erinev ja keegi ei taha meediapeksu.

Küsimus on selles, kuidas laimamise ja kiusamise vastu peaks astuma ning kas see on kohtunike endi asi või peaks sellega tegelema süsteemselt õiguskaitseorganid ja kohtujuhid. Mida teha, kui laimajate vaimne tervis on puudulik?

VI. Lõpetuseks

Lõpetuseks soovin Teiega jagada aga midagi meeleolukat, mida osa teist on kuulnud, aga suur osa mitte. Nimelt on tegu paari aasta taguse õigusteaduse tudengi, tänase advokaadi Eva Lennuki vahva kokkuvõttega maakohtu istungilt. Huumor kulub raskel ajal ära.

„Kohtusaali sisse astes ujutas mind üle põhjatu sallimatuse ja pinge hõng, mille allikaks olid haudvaikuse taustal kohtumenetluse moto „kohus ei tee inimesi õnnelikeks, kohus lahendab nõudeid“ implikatsioone juba tajunud menetlusosalised. Kohtupingi paremas otsas vaatas sassis paberhunnikut tõmbi pilguga põldhiirest hallim ja tänavakerjusest kurvema näoilmega keskealine naine, vasakus otsas tegeles statsionaarse askeldamisega toolil üks närvivapustuse piiril keskealine mees, kelle ebamugavus ja olukorrast jälestatus loksusid higi tilkade vormis välja veel enne, kui kohtunik oli kohtusaali astunud. Minus kui õigusteaduskonna tudengis tekitas säärane laetud õhk küll tavainimesele ebaloomulikku elevust, kuid inimlikult mõistsin, et ees on vaimselt väljakutset pakkuvad kaks tundi.

Kohtuasi, mis algas ATV ebaseaduslikust valdusest väljanõudmisega, avanes üsna stereotüüpse, ent ka tavakohaselt õnnetu perekonnatüli lehvikuna, paljastades surnud venna pahesid, lesestunud naise võimetust igapäevaeluga hakkama saada, juhatuse liikme hooletusest tingitud kontrollimatust esindaja volituste piiride suhtes ja lõpuks ka lihtsat, kuid kurja, hingesoppide vahele sättinud inimlikku ahnust.

Lootust andis vaid see, et õigusemõistmise niigi piiratud ressurs ei olnud raisatud asjata, sest see õiguslikust probleemist väga kaugel vaidlus lõppes kompromissiga.“

Head kohalviibijad! Ajad on alati rasked, aga me saame hakkama. Üritame erimeelsused ja isekad huvid kõrvale panna ja koos kohtusüsteemi paremaks teha. Meil on süsteemis palju ägedaid inimesi, kelle silmad säravad. Paneme mõtted kokku ja saame sellest madalseisust üle! Isegi kui esialgu kipub üha pimedamaks minema, ei ole koit kaugel.

Soovin teile sisukat täiskogu jätku!